

4. Fisher S. "Why Are Central Banks Pursuing Long-Run Price Stability?" In Achievement of Price Stability: A Symposium Sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City. Kansas City.

5. Bruno M., 1991 "High Inflation and the nominal Anchors of an Open Economy" Princeton Essays in International Finance 183. Princeton, N. J.

6. Bernanke B., Mishkin F. 1997, "Inflation targeting: A New Framework for Monetary policy?" Journal of Economic Perspectives 11, № 2. — 97—116.

7. Bernanke B. Mishkin F. 1992, "Central Bank Behavior and the Strategy of Monetary Policy: Observations from Six Industrialized Countries" In Oliver Blanchard O. and Stanley Fisher, eds., NBER Macroeconomic Annual, 1992, 1983—238. Cambridge: MIT Press.

8. Mishkin F. 2000 Inflation targeting for emerging market economics, American Economic Review, 90 p. 105—109.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2010 р.

УДК 336.71

Н. П. Баріда,

старший викладач кафедри банківської справи,
ДВНЗ "КНЕУ імені Вадима Гетьмана"

РИЗИК ЗАСТАВИ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ

В статье основное внимание уделено роли залогового риска в системе менеджмента кредитного риска банка. Автором дано определение сущности залогового риска, произведено классификацию залогового риска, предложены основные способы минимизации залогового риска банка.

Ключевые слова: залоговый риск, кредитный риск, критерии классификации залогового риска, мониторинг залогового риска.

In the article special attention paid to the role of risk in mortgage banking credit risk management system of the bank. Author of the definition of the essence of the risk of bank collateral, the classification of the risk of collateral offered ways to reduce the risk of collateral.

Keywords: collateral risk, credit risk, mortgage risk classification criteria, monitoring risk mortgage.

У статті основну увагу приділено ролі ризику банківської застави в системі менеджменту кредитного ризику банку. Автором дано визначення сутності ризику банківської застави, проведено класифікацію ризику застави, запропоновано способи зниження ризику застави.

Ключові слова: ризик застави, кредитний ризик, критерії класифікації ризику застави, моніторинг ризику застави.

Сьогоднішня ситуація у сфері банківського кредитування відзначається високою часткою проблемних кредитів, за різними експертними оцінками — це приблизно 30—34 % від загальних кредитних вкладень банків. Часто, майже безальтернативним варіантом вирішення зазначеної проблеми є реалізація заставного майна.

Дефолтні ситуації по забезпечених кредитах, необхідність звернення стягнень на заставні активи змушують ризик-менеджерів банку значну увагу приділяти питанням застави. Адже, одним із класичних інструментів хеджування кредитних ризиків є внесення позичальником застави. Застава — це свого роду вторинне (резервне) джерело погашення кредиту, первинним все-таки залишається дохід позичальника.

Сучасна вітчизняна економічна наука має багато напрацювань з теорії кредиту та кредитного ризику. Вітчизняні науковці здійснюють достатньо ґрунтовне вивчення питань, пов'язаних із роллю заставного майна у кредитному процесі банків. Так, професори А. Мороз, М. Алексеєнко, М. Савлук [1], О. Дзюблюк [2], В. Лагутін [3] — розкривають основи застави як способу забезпечення зобов'язань. І. Волошин [4], В. Галасюк та В. Галасюк [5] досліджують вартісну оцінку застави, пропонуючи оцінювати заставу за ліквідаційною вартістю, і на цій основі визначити ліміти кредитування. Найбільше проблемами теорії та практики заставних відносин переймаються сьогодні такі вітчизняні науковці, як Д. Гриджук, В. Олійник, І. Волошин, О. Євтух, І. Пучковська та ін. Разом з тим, поняття “ризик застави”, питання класифікації ризиків застави та способів зниження їх рівня, впливу ризику застави на кредитний ризик банку, у вітчизняній науковій літературі майже не розглядаються.

Актуальність зазначеної проблеми викликана наслідками фінансово-економічної кризи 2008—2010 рр. Сьогоднішня ситуація на ринку нерухомості та в сфері іпотечного кредитування свідчить про те, що **застава стала одним із факторів підвищення кредитного ризику**. Зниження цін на нерухомість та землю, що перебувають у банківській заставі, в останні роки на 30—40 %, свідчить про те, що приблизно на стільки ж фактор ризику застави підвищив кредитний ризик. Отже, ринкова вартість активів, що формують заставний портфель банку, суттєво нижча від заставної вартості, тобто вартості по якій майно прийняли у заставу та відповідно до якої

надано кредит і сформовано резерв під кредитний ризик. Це означає, що, у випадку звернення стягнень на заставне майно, отриманої виручки від реалізації застави буде недостатньо для погашення витрат, пов'язаних із кредитною операцією.

Зрозуміло, що докризові ринкові ціни на українську нерухомість (земля, житло) у великій мірі були “спекулятивними”, тобто не відповідали національному рівню платоспроможності населення та продуктивності праці. При цьому банки, приймаючи у заставу таку нерухомість, не враховували спекулятивну складову ринкової ціни і не прогнозували ймовірність “обвалу” цін.

Отже, однією із основних причин зростання частки проблемних кредитів, поряд із погіршенням платоспроможності позичальників, є зниження ринкових цін на майно, яке перебуває у банківській заставі, та погана диверсифікованість заставних портфелів банків.

В Україні основна частка заставних портфелів банків належить іпотечі (земля, житлова та комерційна нерухомість) — 67 %, транспорт та обладнання — 16 %, цінні папери та майнові права — близько 12 % та інші види застави — решту.

Вважаємо, що зниження заставної вартості до рівня нижчого від ринкових цін на заставне майно стало можливим через настання ризику об'єктивності оцінки вартості застави. Оцінку ринкової вартості застави здійснюють незалежні експерти-оцінювачі, а тому об'єктивність висновку про ринкову вартість застави в значній мірі залежить від їх професійності та від організації роботи із заставою у банківських підрозділах.

Отже, проблеми хеджування кредитного ризику банків свідчать про необхідність підвищення уваги питанням виявлення ризиків застави та способам мінімізації їх рівня.

Ризик застави не є самостійним видом ризику; він розглядається тільки при настанні ризику непогашення кредиту. А тому, ризик застави є складовим елементом кредитного ризику банку та об'єктом управління в системі менеджменту кредитного ризику банку.

У вітчизняній економічній літературі на сьогоднішній день практично відсутнє визначення сутності поняття “ризик застави”. У зарубіжній літературі дане питання розглядається більш активно, але однозначного визначення його економічного змісту немає [6—8]. Найчастіше поняття ризику застави розглядають у контексті недоотримання виручки від реалізації застави,

необхідної для погашення кредиту та покриття всіх витрат, пов'язаних із кредитною операцією.

Дослідження сутності ризику застави варто здійснювати через вивчення етимології поняття “ризик”. Більшість економістів схильні до думки, що під поняттям ризик слід розуміти певну невизначеність події у майбутньому. В економічній літературі зустрічаються такі визначення, як те, що “ризик — це ймовірність того, що очікувана подія не відбудеться або відбудеться з певними відхиленнями, що зрештою приведе до небажаних наслідків” [9]. У даному визначенні закладено дві складові ймовірності: по перше — це ймовірність настання небажаної події, по друге — ймовірність відхилень від очікуваного результату.

У фінансово-економічному словнику присутній такий зміст терміну ризик — “усвідомлена можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами” [10]. Як бачимо, в даних визначеннях ризик розглядається як можливість настання події (з певною ймовірністю), і для нього характерні небажані наслідки.

Тому можна зробити висновок про те, що ризик — це можливість настання певної події у майбутньому, внаслідок якої настане небажаний результат. Таке визначення ризику є досить загальним. Для нас важливо, ґрунтуючись на загальному понятті ризику, дати тлумачення поняття ризику застави у контексті ролі застави та заставної вартості у кредитному процесі [11].

Отже, ризик застави — це небезпека понесення втрати ліквідності застави, значимості застави для бізнесу позичальника або зменшення ринкової вартості застави, внаслідок несприятливого впливу кон'юнктурних факторів, форс-мажорних обставин чи інших причин. Безперечно, результатом настання події ризику застави є отримання виручки від реалізації застави, недостатньої для покриття витрат пов'язаних із кредитною операцією.

Ризик банківської застави різноплановий. Залежно від причин настання ризикової події можна провести класифікацію ризику застави на певні його види. В межах кожного виду ризику в банках застосовують певні адекватні способи його мінімізації. Отже, в банківській практиці мають місце та найпоширеніші такі види ризику застави (рис. 1) [7].

Рис. 1. Види ризику застави кредитів

- *Ризик знецінення (знищення) предмету застави* пов'язаний з можливою зміною ринкової вартості предмету застави протягом строку дії договору застави. Ціна предмету застави може змінюватися як у меншу, так і в більшу сторону. Частіш за все зміна відбувається в сторону зменшення, так як окрім законів ринку в даному випадку діє ще і фактор, пов'язаний з фізичним і моральним зносом предмета застави. Подібна зміна ринкової вартості може привести до того, що у випадку необхідності реалізації предмета застави банк не зможе повернути грошові кошти і компенсувати свої збитки в повному об'ємі.

- *Ризик втрати чи пошкодження предмету застави* пов'язаний відповідно з повною втратою предмета застави чи з частковою втратою ним своїх властивостей, що також приводить до зниження ринкової вартості предмету застави чи до повної її втрати.

- *Юридичний ризик*, як правило, пов'язаний з можливими порушеннями законодавства недобросовісними заставодавцями. Наприклад, у банк можуть бути надані підроблені документи, що підтверджують право власності на заставне майно, чи майно може бути заставлено кілька разів. У даній ситуації банк може зазнати додаткових фінансових, моральних, матеріальних затрат та затрат часу.

- *Ризик неліквідності застави* означає неможливість реалізації предмета застави на ринку за обґрунтованою вартістю, а також можливу втрату предметом застави своєї ліквідності протягом дії договору застави.

- *Ризик необ'єктивної оцінки вартості предмета застави* може виникати у випадку відсутності достатньої кількості інформації про предмет застави, низької кваліфікації

співробітників, які проводять оцінку, чи при здійсненні співробітниками посадового злочину (наприклад, підкупу). В даному випадку ринкова вартість застави виявляється нижчою від вартості, вказаної у документах, і відповідно не може покрити витрат банку.

- *Ризик низької професійності співробітників банку* може виникати на всіх етапах банківського кредитування під заставу майна. Результатом може стати як уже згадана завищена оцінка предмета застави, так і недійсність угоди (при неправильному оформленні договору застави) чи отримання недостовірної інформації (у випадку неякісної перевірки наданих заставодавцем документів) тощо.

- *Ризик, пов'язаний з недостатнім досвідом роботи з банківською заставою*, може узагальнювати в собі всі попередні види ризиків, так як вони бувають наслідком недостатнього досвіду роботи.

Залежно від виду застави та притаманних їй ризиків у процесі управління ризиками актуальність набувають ті чи ті способи його мінімізації.

Щоб зрозуміти, які методи управління найбільш сприяють зніженню того або іншого ризику, розглянемо інформацію, наведену в табл. 1. У даній таблиці представлено види ризиків та плюсом (+) відмічено адекватні даному ризику методи управління.

Таблиця 1

ВІДПОВІДНІСТЬ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЗАСТАВИ ТА РІЗНИХ ВИДІВ РИЗИКІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЗАСТАВОЮ

Види ризиків, пов'язаних з заставою	Методи управління ризиками застави						
	Моніторинг	Переоцінка майна	Диверсифікація предмета застави	Юридичний супровід, експертиза майна	Перевірка службою безпеки	Страхування	Підвищення кваліфікації співробітників
Ризик знецінення предмета застави	+	+	+	—	—	—	—

Ризик втрати чи пошкодження предмета застави	+	+	+	—	—	+	—
Правовий ризик	+	—	—	+	+	+	+
Ризик неліквідності забезпечення	+	+	+	+	—	—	—
Ризик неправильної оцінки предмета застави	+	—	—	+	+	—	+
Низька кваліфікація співробітників	—	—	—	—	—	—	+
Недостатній досвід роботи з банківськими заставами	—	—	—	—	—	+	+

Понизити **ризик знецінення вартості застави** можна за допомогою комплексу **моніторингових заходів**, основним завданням яких є запобігання зниженню кількісних і якісних характеристик предмету застави.

Для мінімізації величини даного ризику використовується також **переоцінка майна**, яка може проводитися при зміні ринкової вартості застави, й у разі виявлення значного зниження вартості банк може претендувати на додаткове забезпечення.

Ризик знецінення мінімізують також за допомогою **диверсифікації предмету застави**. В тому випадку, якщо забезпечення складається з кількох видів майна, ризик падіння ринкової вартості відразу всіх складових застави невеликий. Крім того, по окремих видах майна може зберігатися не тільки стабільна вартість, але й спостерігатися її зростання.

Для **управління ризиком втрати або пошкодження предмету застави** використовується:

- моніторинг — для виявлення факту погіршення якісних характеристик;
- переоцінка майна — для визначення нової вартості після втрати або пошкодження;
- диверсифікація — з метою запобігання загибелі або пошкодження всіх складових застави, а також вибору предмету застави, що найменш піддається впливу даного ризику;

• страхування, яке повинно компенсувати зниження вартості предмету застави у разі його втрати або пошкодження в результаті надзвичайних обставин.

Для мінімізації **правового ризику** використовується попередній моніторинг на стадії укладення договору застави, а також попередня юридична експертиза документації і експертиза майна з метою виявлення сумнівності позичальника і правильності оформлення всіх документів і операцій.

Крім того, уникненню даного ризику сприяє **перевірка з боку служби безпеки** на предмет несприятливої кредитної історії, поточної заборгованості і повторної застави майна, а також страхування майна від протиправних дій третіх осіб і підвищення кваліфікації співробітників заставного підрозділу з метою своєчасного і повного виявлення порушень законодавства і несумлінності позичальника.

Ризик неліквідності забезпечення — неможливість реалізації предмету застави на ринку за обґрунтованою вартістю. Ліквідність забезпечення встановлюється на етапі моніторингу закладеного майна в процесі переоцінки майна за реальною ринковою вартістю, у рамках експертизи майна для оформлення застави.

Також даним видом ризику можна управляти за допомогою диверсифікації предмету застави: по-перше, необхідно вибирати найбільш ліквідні види забезпечення, по-друге, у разі різних складових застави падіння ліквідності по одній з них не веде до падіння ліквідності по інших складових застави, і таким чином середня ліквідність усієї застави залишається на високому рівні.

Для мінімізації ризику необ'єктивної оцінки предмету використовується:

- моніторинг динаміки ринкових цін на об'єкти застави;
- акредитація банком незалежних експертів з оцінки майна (застави) — суб'єктів оціночної діяльності (СОД) та формування пулу СОД, звіти про оцінку майна яких, приймаються банком при кредитуванні;
- юридичний супровід і експертиза майна — з метою виявлення порушень і помилок на етапі укладення кредитної угоди;
- попередня перевірка з боку служби безпеки на предмет несприятливої кредитної історії, поточної заборгованості і

повторної застави майна — з метою виявлення несумлінності позичальника і завчасного усунення негативних явищ;

- підвищення кваліфікації співробітників заставного підрозділу — з метою запобігання помилкам і недолікам у роботі, повнішого збору і правильної оцінки первинної інформації.

Ризик, пов'язаний з низькою кваліфікацією співробітників, знижується за рахунок безпосереднього **підвищення кваліфікації співробітників** заставного підрозділу. Навчання персоналу новим методикам, передача практичного досвіду, своєчасна оцінка кваліфікації співробітників і регулярний супровід заставних операцій дозволяє понизити негативний вплив даного чинника на процес кредитування.

Ризик, пов'язаний з недостатнім досвідом роботи з банківськими заставами, також може стимулювати всі вище перелічені види ризиків. Знизити його можна за допомогою:

- **підвищення кваліфікації співробітників** заставного підрозділу, що сприятиме накопиченню досвіду і розширенню практичних знань і відповідно ліквідації пропусків у роботі, формуванню необхідних навиків;

- **перевірки з боку служби безпеки** на предмет несприятливої кредитної історії, поточної заборгованості і повторної застави майна, що дозволить зібрати максимальну інформацію і таким чином компенсувати деякий брак досвіду;

- **страхування**. Дозволить компенсувати різного роду втрати у разі виникнення надзвичайних обставин, які через недоліки досвіду роботи чи інші причини не могли спрогнозувати.

Література

1. Банківські операції: Підручник. — 3-тє вид./ А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. А. М. Мороза. — К.: КНЕУ, 2008. — 608 с.
2. Дзюблюк О. В. Комерційні банки в умовах переходу до ринкових відносин. — Тернопіль: Тернопіль, 1996 — 140 с.
3. Лагутін В. Д. Кредитування. Теорія і практика. — К.: Знання, 2003. — 216 с.
4. Вітлінський В. В., Пернарівський О. Є., Наконечний Я. С. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посіб. / За ред. В. В. Вітлінського. — К.: Т-во “Знання”, 2000. — 480 с.

5. Галасюк В. В., Галасюк В. В. Кредитование под залог и ликвидационная стоимость. — Днепропетровск: Наука и образование, 2000. — 89 с.
6. Брилон А., Минималин Д. Контроль залогового имущества банком: методические аспекты // РИСК. — 2009. — № 2. — С. 77—84.
7. Слуцький А. Банківські застави: неочевидні операційні ризики // Банківське кредитування. — 2007. — № 6. — С. 15—25.
8. Фомін Д. Є. Організація заставної роботи в банку // Банківське кредитування. — 2007. — № 3. — С. 7—22.
9. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. — 2-ге вид. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
10. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. — К.: Знання. 2007. — 1072 с.
11. Баріда Н. П. Роль застави та заставної вартості у кредитному процесі // Збірник наукових праць “Фінанси, облік та аудит”. — К.: КНЕУ, 2009. — Вип. 14. — С. 14—21.

Стаття надійшла до редакції 24.06. 2010 р.

УДК 368.013

Ю. С. Бичіна,
асистент кафедри фінансів,
Кримський економічний інститут ДВНЗ
“КНЕУ імені Вадима Гетьмана”

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН СУБ'ЄКТІВ СТРАХОВОГО РИНКУ

В статье рассматривается институциональный подход в исследовании финансовых отношений субъектов страхового рынка. Исследуются сущность и роль финансовых институтов как элементов институциональной структуры страхового рынка. Раскрыты направления институционализации данного рынка государством и другими организациями.

Ключевые слова: институционализм, институты, институциональные изменения, финансовый институт.

The article examines the institutional approach to the research of financial relations of the subjects of the insurance market. We investigate the essence and role of financial institutions as elements of the institutional structure of the insurance market. Were disclosed the directions of the institutionalization of this market by the state and other organizations.

Keywords: institutionalism, institutions, institutional changes, financial institute.

У статті розглядається інституційний підхід у дослідженні фінансових відносин суб'єктів страхового ринку. Досліджено суть і роль фінансових інститутів як елементів інституційної структури